

8. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

ZBORNİK RADOVA
PROCEEDINGS

8th International Scientific
Conference - Special education
and rehabilitation today

BEOGRAD 2014.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VIII međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 07–09. novembar 2014.

Zbornik radova

The Eight International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, November, 07-09, 2014

Proceedings

Beograd, 2014.
Belgrade, 2014

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

VIII međunarodni naučni skup
Beograd, 7-9. 11. 2014.
The Eighth International Scientific Conference
Belgrade, 07-09. 11. 2014.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:
prof. dr Jasmina Kovačević
prof. dr Dragana Maćešić-Petrović

Kompjuterska obrada teksta - Computer word processing:
Biljana Krasić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-061-0

FUNKCIONALNOST PORODICA SA DECOM SA OMETENOŠĆU*

Bojan Dučić**, Slobodan Banković, Mirjana Đorđević, Tatjana Mentus
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Zdrava i funkcionalna porodica nije ona koja nema problema, već ona koja se otvoreno suočava sa različitim izazovima. Disfunkcionalnom možemo smatrati porodicu koja ne ispunjava razvojne zadatke koje društvo pred nju postavlja. Sa koliko uspeha će se porodica suočiti sa izazovima koje nosi rođenje deteta sa ometenošću, najviše zavisi od kvaliteta odnosa među njenim članovima. Cilj ovog rada je utvrđivanje sličnosti i razlika u kvalitetu interpersonalnih odnosa u okviru porodica koje imaju decu sa ometenošću i porodica koje ovakvu decu nemaju. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 116 roditelja dece od 2 do 8 godina. Uzorak je podeljen na dva poduzorka. Prvi su činili roditelji koji su imali dete sa ometenošću (44%), a drugi roditelji dece tipičnog razvoja (56%). Za procenu kvaliteta interpersonalnih odnosa u okviru porodičnog kruga upotrebljena je Skala za procenu stila porodičnog funkcionisanja. Primenom Man-Vitnijevog U-testa između dve ispitivane grupe roditelja nisu pronađene statistički značajne razlike u ukupnom skor na Skali za procenu stila porodičnog funkcionisanja ($U=1032,000$; $p=0,301$). U oba ispitivana poduzorka registrovane su visoke prosečne vrednosti skorova na Skali u celini, što ukazuje na globalno visok nivo porodične kohezivnosti. Analizom pojedinačnih stavki, primenom Man-Vitnijevog U-testa, registrovano je da su roditelji dece tipičnog razvoja imali značajno više skorove od roditelja dece sa ometenošću na sedam stavki. Ovo istraživanje je realizovano kao studija poprečnog preseka, pa rezultati daju uvid samo u trenutni način funkcionisanja porodica koje imaju dete sa ometenošću. U svetlu dobijenih nalaza može se reći da ometenost deteta nije jedini, a svakako ni odlučujući faktor koji doprinosi funkcionalnosti porodice ili je narušava.

Ključne reči: kohezivnost, ometenost, porodica

UVOD

Zdrava i funkcionalna porodica nije ona koja nema problema, već ona koja se otvoreno suočava sa problemima. Disfunkcionalnom možemo smatrati porodicu koja ne ispunjava razvojne zadatke koji se pred nju postavljaju (Dimoski, 2010).

---

* Rad je proistekao iz projekata: „Kreiranje protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa“, broj 179025 (2011-2014) i „Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću“, broj 179017 (2011-2014). Realizaciju oba projekta finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** bojanducic@yahoo.com

S obzirom na to da je nivo kohezivnosti porodice jedan od ključnih faktora od kojih zavisi koliko će se uspešno svi njeni članovi suočiti sa izazovima koje nosi odgajanje deteta sa ometenošću, cilj ovog rada je utvrđivanje sličnosti i razlika u kvalitetu interpersonalnih odnosa u okviru porodica sa detetom sa ometenošću (PDO) i porodica sa decom tipičnog razvoja (PDTR), kako bi se identifikovale oblasti u kojima je PDO podrška najpotrebnija.

METOD

Opis uzorka – sociodemografske varijable

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 116 roditelja dece uzrasta od 2 do 8 godina. Uzorak je podeljen na dva poduzorka. Prvi su činili roditelji koji su imali dete sa ometenošću (44%), a drugi roditelji dece tipičnog razvoja (TR) (56%). Detaljniji opis uzorka prikazan je u Tabeli 1.

Tabela 1 – Opis uzorka

	roditelji koji su imali dete sa ometenošću				roditelji dece tipičnog razvoja			
	Min.	Max.	AS	SD	Min.	Max.	AS	SD
starost informanta	25	53	37,14	6,96	21	46	34,22	4,82
Br. članova porodice	2	10	4,28	1,69	2	5	3,59	0,75
Broj dece	1	3	1,98	0,65	1	4	1,69	0,73
Starost dece	3	8	5,55	1,52	2	6	4,25	1,51

Instrument

Za procenu kvaliteta interpersonalnih odnosa u okviru porodičnog kruga upotrebljena je Skala za procenu stila porodičnog funkcionisanja (**Family Functioning Style Scale**, FFSS, Dunst et al., 1988). Skala sadrži 26 ajtema na osnovu kojih jedan od članova porodice izražava sopstvene stavove vezane za sposobnosti i snage njegove porodice pri suočavanju sa različitim izazovima, a sa ciljem očuvanja kapaciteta za zadovoljavanje biopsihosocijalnih potreba njenih članova.

Preliminarne analize

Primenom Man-Vitnijevog testa nije utvrđena statistički značajna razlika poduzoraka u odnosu na starost informanata ($U=1109,5$; $p=0,061$). Međutim, ispitivani poduzorcji su se statistički značajno razlikovali prema broju članova porodice ($\chi^2=6,492$, $p=0,039$), broju dece ($\chi^2=6,494$, $p=0,039$), distribuciji pola deteta ($\chi^2=7,106$, $p=0,008$, Jejtsova korekcija), uzrastu deteta ($U=912,0$, $p=0,000$), nivou obrazovanja ($\chi^2=6,658$, $p=0,036$) i zaposlenju ($\chi^2=7,077$, $p=0,008$). U PDO bilo je više članova domaćinstva i više dece nego u PDTR. Deca sa ometenošću su bila značajno starija u odnosu na decu decu TR.

Rezultati

Primenom Man-Vitnijičevog U-testa nisu pronađene statistički značajne razlike u ukupnom skorovima na Skali za procenu stila porodičnog funkcionisanja između dve ispitivane grupe roditelja ($U=1032,000$; $p=0,301$). U poduzorku roditelja dece sa ometenošću prosečna vrednost skorova na Skali iznosila je 4,14 ($SD=0,54$), dok je u poduzorku roditelja dece TR prosečna vrednost skorova bila 4,29 ($SD=0,36$). Analizom pojedinačnih stavki, primenom Man-Vitnijičevog testa, registrovano je nekoliko značajnih razlika (Tabela 2).

Tabela 2 – Razlike u porodičnom funkcionisanju u odnosu na tip porodice

Stavka	Tip porodice	AS	SD	U	p
9. U našoj porodici uvek smo spremni „da uskočimo“ i pomognemo jedni drugima	PDO	4,20	0,98	1067,500	0,000
	PDTR	4,77	0,46		
12. Uprkos brojnim obavezama pronalazimo vreme da budemo zajedno	PDO	4,08	1,00	1261,500	0,015
	PDTR	4,51	0,62		
14. Kada imamo neki problem ili neku tešku situaciju prijatelji i rođaci su uvek voljni da nam pomognu	PDO	3,55	1,14	1120,500	0,002
	PDTR	4,19	0,92		
16. Uživamo u vremenu koje provedemo zajedno čak i kad je u pitanju samo obavljanje kućnih poslova	PDO	4,12	1,09	1307,000	0,028
	PDTR	4,57	0,64		
20. U našoj porodici možemo da se pouzdamo u podršku koju ćemo pružiti jedni drugima kada nešto nije uredu	PDO	4,24	0,93	1231,500	0,006
	PDTR	4,68	0,47		
23. Odluke kao što su preseljenje ili menjanje posla se donose na osnovu toga šta je najbolje za sve članove porodice	PDO	4,39	0,76	1133,500	0,002
	PDTR	4,77	0,50		
24. Možemo da se pouzdamo u to da ćemo jedni drugima pomoći ako iskrasne nešto neplanirano	PDO	4,18	1,01	1114,000	0,000
	PDTR	4,77	0,50		

Ispitana je povezanost sociodemografskih varijabli i ukupnog skora na Skali, kao i veza između sociodemografskih varijabli i ocena na ajtemima na kojima su uočene značajne razlike. U poduzorku roditelja dece sa ometenošću, primenom Spirmanove korelacije ranga, registrovana je negativna i statistički značajna korelacija samo između starosti deteta i ocena na ajtemu 20 ($\rho=-0,311$; $p=0,028$). U poduzorku roditelja dece TR uočena je statistički značajna i pozitivna korelacija između starosti deteta i ocena na ajtemu 24 ($\rho=0,351$, $p=0,004$). U ovom poduzorku pozitivne korelacije

zabeležene su i između broja članova porodice, s jedne strane, i ocena na ajtemu 23 ($\rho=0,290$, $p=0,021$) i ajtemu 24 ($\rho=0,260$, $p=0,038$), s druge strane. Ocene roditelja na ajtemu 12 značajno su se razlikovale u odnosu na pol deteta sa ometenošću ($U=164,000$, $p=0,007$), pri čemu je kod roditelja devojčica sa ometenošću uočena veća prosečna ocena u odnosu ocene roditelja dečaka sa ometenošću (4,59 nasuprot 3,82).

DISKUSIJA

U ovom radu kompariran je način funkcionisanja PDO i PDTR predškolskog uzrasta. Rezultati ukazuju na postojanje generalno visokih porodičnih snaga u PDO, pri čemu je stil funkcionisanja ovih porodica sličan funkcionisanju PDTR.

Rođenje deteta sa ometenošću ne mora da utiče na odnos između supružnika i drugih članova uže i šire porodice (Gohel et al., 2011), a može čak i pozitivno da deluje na kvalitet partnerskih odnosa (Kazak & Marvin, 1984).

Visok nivo funkcionalnosti PDO obuhvaćenih našim istraživanjem može biti i posledica lakšeg i boljeg pristupa različitim službama koje pružaju podršku u gradskoj sredini, sklonosti ka davanju socijalno poželjnih odgovora, ali i odbijanja pojedinih roditelja dece s ometenošću, čije su porodice disfunkcionalne, da učestvuju u istraživanju.

Među porodicama sa decom koja imaju različite oblike ometenosti postoje razlike u nivoima porodične adaptibilnosti i kohezivnosti (Lazić, 2008; Pirila et al., 2005). U našem istraživanju nismo imali podatke o težini ometenosti.

U našem istraživanju u okviru urađenih analiza nismo pronašli značajnu vezu između ukupnog skora na Skali i varijabli, poput starosti i pola deteta, broja članova porodice, pola deteta, mada je uočena sporadična veza ovih varijabli sa pojedinim ajtemima na Skali. Rezultati pojedinih studija u kojima je primenjena Skala za procenu stila porodičnog funkcionisanja ne daju sasvim jednoznačne zaključke. Tako su, na primer, u jednom istraživanju viši obrazovni nivo, manji broj radnih sati u toku nedelje, visina prihoda, zaposlenost supružnika pozitivno korelirali sa stilom porodičnog funkcionisanja PDTR, dok je zabeležena negativna korelacija sa brojem dece, veličinom porodice i uzrastom deteta 19 ili više godina (Boylu et al., 2013). U studiji Pirile i saradnika nije detektovana veza između socioekonomskog statusa, uzrasta deteta i informanata, s jedne strane, i stila porodičnog funkcionisanja, s druge strane.

ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja su u skladu sa nalazima drugih autora koji ukazuju na to da ometenost deteta ne mora nužno dovesti do disfunkcionalnosti porodice (Pirila et al., 2005; Tsibidaki & Tsamparli, 2009).

LITERATURA

- Boylu, A. A., Copur, Z., & Öztop, H. (2013). Investigation of the factors influencing family functions style. *International Journal of Research in Business and Social Science*, 2(3), 26–40.
- Dimoski, S. (2010). Saradnja logopeda i članova porodice kao faktor uspešnosti logopedskog tretmana deteta. U J. Kovačević, V. Vučinić (Ur.), *Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman II deo*. (str. 119–129). Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, CIDD.
- Dunst, C. J., Trivette C. M., & Deal A. G. (1988). *Enabling and empowering families: Principles and guidelines for practice*. Cambridge, MA: Brookline Books.
- Gohel, M., Mukherjee, S., & Choudhary, S. K. (2011). Psychosocial impact on the parents of mentally retarded children in Anand District. *Healthline*, 2(2), 62–66.
- Kazak, A. E., & Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation: Stress and social networks in families with a handicapped child. *Family Relations*, 33(1), 67–77.
- Lazić, Lj. (2008). Vrsta ometenosti deteta i funkcionisanje porodice. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 7(1-2), 135–147.
- Pirila, S., Van Der Meere, J., Seppänen, R. L., Ojala, L., Jaakkola, A., Korpela, R., & Nieminen, P. (2005). Children with functional motor limitations: The effects on family strengths. *Child psychiatry and human development*, 35(3), 281–295.
- Tsibidaki, A., & Tsamparli, A. (2009). Adaptability and cohesion of Greek families: Raising a child with a severe disability on the island of Rhodes. *Journal of Family Studies*, 15(3), 245–259.

FUNCTIONALITY IN FAMILIES WITH CHILDREN WITH DISABILITIES

Summary

A healthy and functional family is not the one with no problems, but the one that openly confronts different challenges. A family regarded a dysfunctional one is the one not fulfilling the development tasks set out by the society. The level of success in facing the challenges brought by having a child with disabilities depends mostly on the quality of its members' relationships. The aim of this research is establishing the similarities and differences in the quality of interpersonal relationship within families with children with disabilities and families without children with disabilities. The research was conducted on a sample of 116 parents of children of ages between 2 and 8. The sample was divided into two subsamples. The first one consisted of parents with children with disabilities (44%), and the other consisted of parents with children of typical development (56%). For assessing the quality of interpersonal relationships within family circle we used the **Family Functioning Style Scale**. After applying the Mann-Whitney U-test, no statistically significant differences in the total score on the **Family Functioning Style Scale** ($U=1032.000$; $p=0.301$) have been established between the two assessed parent groups. High average score values have been registered on the Scale as a whole in both assessed subsamples, implying the globally high level of family cohesion. After analyzing the separate items using the Mann-Whitney U-test, it has been registered that parents of the children with typical development had significantly higher scores than the parents of children with disabilities in seven items. This research has been realized as a cross-section study, so the results provide only insight into the current way the families with disabled children function. In the light of the obtained results it can be said that a child's disability is not the only, and certainly not the decisive factor contributing to the functionality of the family or infringing it.

Key words: cohesion, disability, family